

EKSAMEN

Emnekode: SFB12003	Emne: Metodekurs II: Samfunnsvitenskapelig metode og anvendt statistikk
Dato: 2.6.2014	Eksamenstid: kl. 09.00 til kl. 13.00
Hjelpemidler: Kalkulator	Faglærer: Bjørnar Karlsen Kivedal
Eksamensoppgaven: Oppgavesettet består av 11 sider inklusiv denne forsiden og vedlegg. Kontroller at oppgaven er komplett før du begynner å besvare spørsmålene. Oppgavesettet består av 5 oppgaver, hvor vekten til hver oppgave er angitt i prosent i oppgaveteksten. Alle oppgavene skal besvares. Dersom noe er uklart eller mangler i oppgavene inngår det som en del av oppgaven å ta de nødvendige forutsetninger.	
Sensurdato: <u>24.6.2014</u>	
Karakterene er tilgjengelige for studenter på studentweb senest to dager etter oppgitt sensurfrist. Følg instruksjoner gitt på: http://www.hiof.no/index.php?ID=7027	

Oppgave 1 (15 %)

- Hvilke måter er det vanlig å bruke for å samle inn data til kvantitative undersøkelser?
- Hvilke måter er det vanlig å bruke for å samle inn data til kvalitative undersøkelser?
- Hva er koding av svaralternativer, og i hvilke tilfeller er det nødvendig?
- Hvilke typer av frafall har man, og hva kan gjøres for å minimere disse?

Oppgave 2 (20 %)

Du er bedt om å lage en undersøkelse om barneskolelærere i Norge sin holdning til omfang av arbeidstid. Du skal her lage en skisse til hvordan undersøkelsen skal gjennomføres. Metodetriangulering skal brukes.

Skissen bør minst inneholde:

- En operasjonalisering av «holdning til omfang av arbeidstid».
- Hvordan du skal foreta et utvalg.
- Hvordan metodetrianguleringen skal gjennomføres.

Oppgave 3 (15 %)

Nedenfor er det gitt fire ulike stikkprøver fra fire populasjoner.

Populasjon 1	Populasjon 2	Populasjon 3	Populasjon 4
19	10	11	9
16	15	18	14
13	20	25	19

Sett opp passende hypoteser og test om populasjonsgjennomsnittene er like. Bruk 5 % signifikansnivå.

Oppgave 4 (40 %)

Tabellen nedenfor viser utendørs lufttemperatur målt celcius X og omsetning i 1000 kr Y for en is-kiosk 6 tilfeldige dager i juli 2013.

Observasjonsnr	1	2	3	4	5	6
Y	12	7	8	11	10	18
X	29	15	22	22	22	28

- Anta regresjonsmodellen $Y = \alpha + \beta_1 x$, og finn ved bruk av enkel lineær regresjon estimatorene til α og β_1 . Tolk tallverdien på de estimerte koeffisientene dine. Er de rimelige?
- Test om temperaturen påvirker omsetningen. Bruk 10 % signifikansnivå.
- Bruk regresjonsmodellen $Y = \alpha e^{\beta x}$ og finn estimatorene til α og β . Vil denne modellen være mer realistisk for å forklare omsetningen enn modellen i a)?

I tillegg har vi fått informasjon om at det for to av dagene vi har i utvalget vårt ikke var sol i det hele tatt (observasjonsnr 3 og 5). Vi konstruerer en binær dikotom variabel (dummy-variabel) Z som tar verdien 1 for disse to dagene og verdien 0 ellers. Ved å gjennomføre en multipl regressjon for modellen $Y = \alpha + \beta_1 X + \beta_2 Z$ får vi følgende resultater:

$$\hat{\beta}_1 = 0,568$$

$$\hat{\beta}_2 = -2,148$$

d) Tolk tallverdiene på $\hat{\beta}_1$ og $\hat{\beta}_2$. Er de rimelige?

Den samlede omsetningen Y for is-kiosken i 1000 kr for uke 28, 29 og 30 i 2012 og 2013 er vist nedenfor der t er observasjonsnummeret.

År	uke	t	Y
2012	28	1	160
2012	29	2	210
2012	30	3	290
2013	28	4	240
2013	29	5	230
2013	30	6	340

e) For regresjonsmodellen $Y = \alpha + \beta t$ estimerer vi $\hat{\alpha} = 154,0$ og $\hat{\beta} = 26,0$. Beregn en prognose for omsetningen i uke 28 og 30 2014 ved å bruke additiv metode. Kommenter resultatene.

Oppgave 5 (10 %)

Tallene nedenfor viser testresultatene for et utvalg på fire studenter fra 2012 og tre studenter fra 2013 ved en test i metode 2. Observasjonene er uavhengige av hverandre og normalfordelte med forventning μ_1 og μ_2 for de to gruppene og med samme forventede standardavvik $\sigma_1 = \sigma_2 = \sigma$. Test om det er forskjell på de to gruppegjennomsnittene ved å sette opp passende hypoteser og bruke et 5 % signifikansnivå.

2012	2013
76	90
70	45
61	81
77	

Vedlegg: Formelsamling og tabeller

Kapittel 6

Punktestimering

Estimering av μ	$\hat{\mu} = \bar{X} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n X_i$ $E(\bar{X}) = \mu \quad \text{Var}(\bar{X}) = \frac{\sigma^2}{n} \quad SE(\bar{X}) = \frac{\sigma}{\sqrt{n}}$
Estimering av σ^2	$S^2 = \frac{1}{n-1} \sum_{i=1}^n (X_i - \bar{X})^2 \quad E(S^2) = \sigma^2$
Estimering av p	$\hat{p} = \frac{x}{n} \quad SE(\hat{p}) = \sqrt{\frac{\hat{p}(1-\hat{p})}{n}}$

Konfidensintervall

Z-intervall (kjent σ) 100(1 - α) % for μ	$\left[\bar{X} - z_{\alpha/2} \cdot \frac{\sigma}{\sqrt{n}}, \bar{X} + z_{\alpha/2} \cdot \frac{\sigma}{\sqrt{n}} \right]$
Lengde av Z-intervall	$L = 2 \cdot z_{\alpha/2} \cdot \frac{\sigma}{\sqrt{n}}$
T-intervall (ukjent σ) 100(1 - α) % for μ	$\left[\bar{X} - t_{\alpha/2} \cdot \frac{S}{\sqrt{n}}, \bar{X} + t_{\alpha/2} \cdot \frac{S}{\sqrt{n}} \right]$
Konfidensintervall 100(1 - α) % for p	$\left[\hat{p} - z_{\alpha/2} \cdot \sqrt{\frac{\hat{p}(1-\hat{p})}{n}}, \hat{p} + z_{\alpha/2} \cdot \sqrt{\frac{\hat{p}(1-\hat{p})}{n}} \right]$

Hypotesetesting

Z-test av μ (når σ er kjent)	$Z = \frac{\bar{X} - \mu_0}{\frac{\sigma}{\sqrt{n}}}$
T-test av μ (når σ er ukjent)	$T = \frac{\bar{X} - \mu_0}{\frac{S}{\sqrt{n}}}$
Z-test av p	$Z = \frac{\hat{p} - p_0}{\sqrt{\frac{p_0(1-p_0)}{n}}}$

Kapittel 7

Korrelasjon og regresjon

Korrelasjon	$r = \frac{S_{XY}}{S_X \cdot S_Y} = \frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{\sqrt{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2} \cdot \sqrt{\sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y})^2}}$
Stigningstall	$\hat{\beta} = \frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}$
Skjæringspunkt	$\hat{\alpha} = \bar{y} - \hat{\beta}\bar{x}$
R kvadrat	$r^2 = \frac{SS_R}{SS_T}$
	$SS_T = \sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y})^2$
	$SS_R = \sum_{i=1}^n (\hat{y}_i - \bar{y})^2$
	$SS_E = \sum_{i=1}^n (y_i - \hat{y}_i)^2$
Justert r^2	$\text{Justert } r^2 = 1 - \frac{SS_E/(n-p)}{SS_T/(n-1)} \text{ (p: antall koeffisienter)}$
Estimert varians for modellen	$s^2 = \frac{SS_E}{n-p}$
	$\text{Var}(\hat{\beta}) = \frac{\sigma^2}{\sum (x_i - \bar{x})^2}, \text{SE}(\hat{\beta}) = \sqrt{\text{Var}(\hat{\beta})}$
	$\text{Var}(\hat{\alpha}) = \frac{\sigma^2 \sum x_i^2}{n \sum (x_i - \bar{x})^2}, \text{SE}(\hat{\alpha}) = \sqrt{\text{Var}(\hat{\alpha})}$
	$T = \frac{\hat{\beta}}{\text{SE}(\hat{\beta})}, T = \frac{\hat{\alpha}}{\text{SE}(\hat{\alpha})}$
Et $100(1 - \alpha)\%$ konfidensintervall for forventningsverdien $E(Y)$ for en gitt x : Antall frihetsgrader: $n-p$	$\hat{\alpha} + \hat{\beta}x \pm t_{\alpha/2} \cdot s \sqrt{\frac{1}{n} + \left(\frac{x - \bar{x}}{SE(\hat{\beta})}\right)^2}$
Et $100(1 - \alpha)\%$ prediksjonsintervall for enkeltobservasjonen Y for en gitt x -verdi Antall frihetsgrader: $n-p$	$\hat{\alpha} + \hat{\beta}x \pm t_{\alpha/2} \cdot s \sqrt{1 + \frac{1}{n} + \left(\frac{x - \bar{x}}{SE(\hat{\beta})}\right)^2}$
Et $100(1 - \alpha)\%$ konfidensintervall for koeffisienten β ved ukjent σ . Antall frihetsgrader: $n-p$	$[\hat{\beta} - t_{\alpha/2} \cdot SE(\hat{\beta}), \hat{\beta} + t_{\alpha/2} \cdot SE(\hat{\beta})]$
Et $100(1 - \alpha)\%$ konfidensintervall for koeffisienten β ved kjent σ .	$[\hat{\beta} - z_{\alpha/2} \cdot SE(\hat{\beta}), \hat{\beta} + z_{\alpha/2} \cdot SE(\hat{\beta})]$

Tidsrekkeanalyse

	Multiplikativ modell	Additiv modell
Modell	$Y_t = T_t \cdot S_t \cdot U_t$	$Y_t = T_t + S_t + U_t$
Sesongkomponent	$Z_t = Y_t/T_t$	$Z_t = Y_t - T_t$
Tilfeldig variasjon	$U_t = Z_t/S_t$	$U_t = Z_t - S_t$
Prognose	$Y_t = T_t \cdot S_t$	$Y_t = T_t + S_t$

Kapittel 8

Uparet T-test

Estimert differanse	$\hat{D} = \bar{X} - \bar{Y}$
Interpolert varians	$S_p^2 = \frac{(n_1 - 1)S_1^2 + (n_2 - 1)S_2^2}{n_1 + n_2 - 2}$
Standardfeil	$SE(\hat{D}) = S_p \sqrt{\frac{1}{n_1} + \frac{1}{n_2}}$
Testobservator	$T = \frac{\hat{D}}{SE(\hat{D})} = \frac{\bar{X} - \bar{Y}}{S_p \sqrt{\frac{1}{n_1} + \frac{1}{n_2}}}$
100(1 - α)% konfidensintervall for differansen $\mu_1 - \mu_2$	$\bar{X} - \bar{Y} \pm t_{\alpha/2} \cdot S_p \sqrt{\frac{1}{n_1} + \frac{1}{n_2}}$

Paret T-test

Differanse	$D_i = X_i - Y_i$
Testobservator	$T = \frac{\bar{D}}{S_D/\sqrt{n}}$
100(1 - α)% konfidensintervall for μ_D	$\bar{D} \pm t_{\alpha/2} \cdot \frac{S_D}{\sqrt{n}}$

Variansanalyse for flere grupper

Testobservator	$F = \frac{\text{varians mellom gruppene}}{\text{varians innad i gruppene}} = \frac{S_G^2}{S_E^2}$
Total variasjon, total varians	$SS_T = \sum_{i=1}^k \sum_{j=1}^{n_i} (y_{ij} - \bar{y})^2, \quad S_T^2 = SS_T/(n - 1)$
Variasjon mellom gruppene, varians mellom gruppene	$SS_G = \sum_{i=1}^k \sum_{j=1}^{n_i} (\bar{y}_i - \bar{y})^2, \quad S_G^2 = SS_G/(k - 1)$
Variasjon innad i gruppene, varians innad i gruppene	$SS_E = \sum_{i=1}^k \sum_{j=1}^{n_i} (y_{ij} - \bar{y}_i)^2, \quad S_E^2 = SS_E/(n - k)$

Analyse av kategoriske krysstabeller

Testobservator	$Q = \sum_{\text{alle celler}} \frac{(\text{observert} - \text{forventet})^2}{\text{forventet}}$
Frihetsgrader, kjikvadrattest	$(r - 1)(k - 1)$
Frihetsgrader, modelltest	$(k - 1)$

Logaritmeregning

$$\ln(a \cdot b) = \ln a + \ln b$$

$$\ln(a/b) = \ln a - \ln b$$

$$\ln a^b = b \cdot \ln a$$

$$\ln e = 1$$

$$e^{\ln a} = a$$

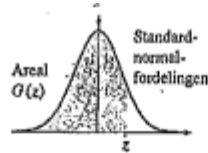
Omformingsregler ikke-lineær regresjon

Tabell 7.1 Noen ikke-lineære modeller og de nødvendige omformingsreglene

Ikke-lineær modell $y = f(x)$	Omforming av variabler		Omforming av koeffisienter	
$y = \alpha e^{\beta x}$	$y^* = \ln y,$	$x^* = x$	$\hat{\alpha} = e^{a^*},$	$\hat{\beta} = b^*$
$y = \alpha x^{\beta}$	$y^* = \log y,$	$x^* = \log x$	$\hat{\alpha} = 10^{a^*},$	$\hat{\beta} = b^*$
$y = \alpha + \beta \log x$	$y^* = y,$	$x^* = \log x$	$\hat{\alpha} = a^*,$	$\hat{\beta} = b^*$
$y = 1/(1 + e^{\alpha + \beta x})$	$y^* = \ln\left(\frac{1-y}{y}\right),$	$x^* = x$	$\hat{\alpha} = a^*,$	$\hat{\beta} = b^*$
$y = \alpha + \frac{\beta}{x}$	$y^* = y,$	$x^* = \frac{1}{x}$	$\hat{\alpha} = a^*,$	$\hat{\beta} = b^*$
$y = \frac{1}{\alpha + \beta x}$	$y^* = \frac{1}{y},$	$x^* = x$	$\hat{\alpha} = a^*,$	$\hat{\beta} = b^*$
$y = \alpha + \beta \sqrt{x}$	$y^* = y,$	$x^* = \sqrt{x}$	$\hat{\alpha} = a^*,$	$\hat{\beta} = b^*$
$y = (\alpha + \beta x)^2$	$y^* = \sqrt{y},$	$x^* = x$	$\hat{\alpha} = a^*,$	$\hat{\beta} = b^*$
$\frac{1}{y} = \alpha + \frac{\beta}{1+x}$	$y^* = \frac{1}{y},$	$x^* = \frac{1}{1+x}$	$\hat{\alpha} = a^*,$	$\hat{\beta} = b^*$

Kumulativ standardnormalfordeling

Tabellen viser Gauss-funksjonen $G(z)$ for forskjellige valg av z .

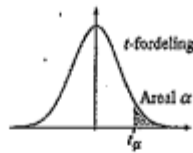
z	0,00	0,01	0,02	0,03	0,04	0,05	0,06	0,07	0,08	0,09
-3,00	,0013	,0013	,0013	,0012	,0012	,0011	,0011	,0011	,0010	,0010
-2,90	,0019	,0018	,0018	,0017	,0016	,0016	,0015	,0015	,0014	,0014
-2,80	,0026	,0025	,0024	,0023	,0023	,0022	,0021	,0021	,0020	,0019
-2,70	,0035	,0034	,0033	,0032	,0031	,0030	,0029	,0028	,0027	,0026
-2,60	,0047	,0045	,0044	,0043	,0041	,0040	,0039	,0038	,0037	,0036
-2,50	,0062	,0060	,0059	,0057	,0055	,0054	,0052	,0051	,0049	,0048
-2,40	,0082	,0080	,0078	,0075	,0073	,0071	,0069	,0068	,0066	,0064
-2,30	,0107	,0104	,0102	,0099	,0096	,0094	,0091	,0089	,0087	,0084
-2,20	,0139	,0136	,0132	,0129	,0125	,0122	,0119	,0118	,0115	,0113
-2,10	,0179	,0174	,0170	,0166	,0162	,0158	,0154	,0150	,0146	,0143
-2,00	,0228	,0222	,0217	,0212	,0207	,0202	,0197	,0192	,0188	,0183
-1,90	,0287	,0281	,0274	,0268	,0262	,0256	,0250	,0244	,0239	,0233
-1,80	,0359	,0351	,0344	,0336	,0329	,0322	,0314	,0307	,0301	,0294
-1,70	,0446	,0436	,0427	,0418	,0409	,0401	,0392	,0384	,0375	,0367
-1,60	,0548	,0537	,0526	,0516	,0505	,0495	,0485	,0475	,0465	,0455
-1,50	,0668	,0655	,0643	,0630	,0618	,0606	,0594	,0582	,0571	,0559
-1,40	,0808	,0793	,0778	,0764	,0749	,0735	,0721	,0708	,0694	,0681
-1,30	,0968	,0951	,0934	,0918	,0901	,0885	,0869	,0853	,0838	,0823
-1,20	,1151	,1131	,1112	,1093	,1075	,1056	,1038	,1020	,1003	,0985
-1,10	,1357	,1335	,1314	,1292	,1271	,1251	,1230	,1210	,1190	,1170
-1,00	,1587	,1562	,1539	,1515	,1492	,1469	,1446	,1423	,1401	,1379
-0,90	,1841	,1814	,1788	,1762	,1736	,1711	,1685	,1660	,1635	,1611
-0,80	,2119	,2091	,2061	,2033	,2005	,1977	,1949	,1922	,1894	,1867
-0,70	,2420	,2389	,2358	,2327	,2296	,2266	,2236	,2206	,2177	,2148
-0,60	,2743	,2709	,2676	,2643	,2611	,2578	,2546	,2514	,2483	,2451
-0,50	,3085	,3050	,3015	,2981	,2946	,2912	,2877	,2843	,2810	,2776
-0,40	,3448	,3409	,3372	,3333	,3300	,3264	,3228	,3192	,3156	,3121
-0,30	,3821	,3783	,3745	,3707	,3669	,3632	,3594	,3557	,3520	,3483
-0,20	,4207	,4168	,4129	,4090	,4052	,4013	,3974	,3936	,3897	,3859
-0,10	,4602	,4562	,4522	,4483	,4443	,4404	,4364	,4325	,4286	,4247
-0,00	,5000	,4960	,4920	,4880	,4840	,4801	,4761	,4721	,4681	,4641
0,00	,5000	,5040	,5080	,5120	,5160	,5199	,5239	,5279	,5319	,5359
0,10	,5398	,5438	,5478	,5517	,5557	,5596	,5636	,5675	,5714	,5753
0,20	,5793	,5832	,5871	,5910	,5948	,5987	,6026	,6064	,6103	,6141
0,30	,6179	,6217	,6255	,6293	,6331	,6368	,6406	,6443	,6480	,6517
0,40	,6554	,6591	,6628	,6664	,6700	,6736	,6772	,6808	,6844	,6879
0,50	,6915	,6950	,6985	,7019	,7054	,7088	,7123	,7157	,7190	,7224
0,60	,7257	,7291	,7324	,7357	,7389	,7422	,7454	,7486	,7517	,7549
0,70	,7580	,7611	,7642	,7673	,7704	,7734	,7764	,7794	,7823	,7852
0,80	,7881	,7910	,7939	,7967	,7995	,8023	,8051	,8078	,8106	,8133
0,90	,8159	,8186	,8212	,8238	,8264	,8289	,8315	,8340	,8365	,8389
1,00	,8413	,8438	,8461	,8485	,8508	,8531	,8554	,8577	,8599	,8621
1,10	,8643	,8665	,8686	,8708	,8729	,8749	,8770	,8790	,8810	,8830
1,20	,8849	,8869	,8888	,8907	,8925	,8944	,8962	,8980	,8997	,9015
1,30	,9032	,9049	,9066	,9082	,9099	,9115	,9131	,9147	,9162	,9177
1,40	,9192	,9207	,9222	,9236	,9251	,9265	,9279	,9292	,9306	,9319
1,50	,9332	,9345	,9357	,9370	,9382	,9394	,9406	,9418	,9429	,9441
1,60	,9452	,9463	,9474	,9484	,9495	,9505	,9515	,9525	,9535	,9545
1,70	,9554	,9564	,9573	,9582	,9591	,9599	,9608	,9616	,9625	,9633
1,80	,9641	,9649	,9656	,9664	,9671	,9678	,9686	,9693	,9699	,9706
1,90	,9713	,9719	,9726	,9732	,9738	,9744	,9750	,9756	,9761	,9767
2,00	,9772	,9778	,9783	,9788	,9793	,9798	,9803	,9808	,9812	,9817
2,10	,9821	,9826	,9830	,9834	,9838	,9842	,9846	,9850	,9854	,9857
2,20	,9861	,9864	,9868	,9871	,9875	,9878	,9881	,9884	,9887	,9890
2,30	,9893	,9896	,9898	,9901	,9904	,9906	,9909	,9911	,9913	,9916
2,40	,9918	,9920	,9922	,9925	,9927	,9929	,9931	,9932	,9934	,9936
2,50	,9938	,9940	,9941	,9943	,9945	,9946	,9948	,9949	,9951	,9952
2,60	,9953	,9955	,9956	,9957	,9959	,9960	,9961	,9962	,9963	,9964
2,70	,9965	,9966	,9967	,9968	,9969	,9970	,9971	,9972	,9973	,9974
2,80	,9974	,9975	,9976	,9977	,9977	,9978	,9978	,9979	,9980	,9981
2,90	,9981	,9982	,9982	,9983	,9984	,9984	,9985	,9985	,9986	,9986
3,00	,9987	,9987	,9987	,9988	,9988	,9989	,9989	,9989	,9990	,9990

Verdier til $G(z)$ er beregnet med Excel-funksjonen $NORMALFORDELING(z;0;1;1)$.

t-fordelingens kvantiltabell

Tabellen viser den kritiske verdien t_{α} for forskjellige valg av nivået α .

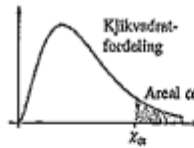

Antall frihetsgrader	Areal α					
	0,25	0,1	0,05	0,025	0,01	0,005
1	1,000	3,078	6,314	12,706	31,821	63,656
2	0,816	1,886	2,920	4,303	6,965	9,925
3	0,765	1,638	2,353	3,182	4,541	5,841
4	0,741	1,533	2,132	2,776	3,747	4,604
5	0,727	1,476	2,015	2,571	3,365	4,032
6	0,716	1,440	1,943	2,447	3,143	3,707
7	0,711	1,415	1,895	2,365	2,998	3,499
8	0,706	1,397	1,860	2,306	2,896	3,355
9	0,703	1,383	1,833	2,262	2,821	3,250
10	0,700	1,372	1,812	2,228	2,764	3,169
11	0,697	1,363	1,796	2,201	2,718	3,106
12	0,695	1,356	1,782	2,179	2,681	3,055
13	0,694	1,350	1,771	2,160	2,650	3,012
14	0,692	1,345	1,761	2,145	2,624	2,977
15	0,691	1,341	1,753	2,131	2,602	2,947
16	0,690	1,337	1,748	2,120	2,583	2,921
17	0,689	1,333	1,740	2,110	2,567	2,898
18	0,688	1,330	1,734	2,101	2,552	2,878
19	0,688	1,328	1,729	2,093	2,539	2,861
20	0,687	1,326	1,725	2,086	2,528	2,845
21	0,686	1,323	1,721	2,080	2,518	2,831
22	0,686	1,321	1,717	2,074	2,508	2,819
23	0,685	1,319	1,714	2,069	2,500	2,807
24	0,685	1,318	1,711	2,064	2,492	2,797
25	0,684	1,316	1,708	2,060	2,485	2,787
26	0,684	1,315	1,706	2,058	2,479	2,779
27	0,684	1,314	1,703	2,052	2,473	2,771
28	0,683	1,313	1,701	2,048	2,467	2,763
29	0,683	1,311	1,699	2,045	2,462	2,756
30	0,683	1,310	1,697	2,042	2,457	2,750
31	0,682	1,309	1,696	2,040	2,453	2,744
32	0,682	1,309	1,694	2,037	2,449	2,738
33	0,682	1,308	1,692	2,035	2,445	2,733
34	0,682	1,307	1,691	2,032	2,441	2,728
35	0,682	1,306	1,690	2,030	2,438	2,724
40	0,681	1,303	1,684	2,021	2,423	2,704
45	0,680	1,301	1,679	2,014	2,412	2,690
50	0,679	1,299	1,676	2,009	2,403	2,678
60	0,679	1,296	1,671	2,000	2,390	2,660
70	0,678	1,294	1,667	1,994	2,381	2,648
80	0,678	1,292	1,664	1,990	2,374	2,639
100	0,677	1,290	1,660	1,984	2,364	2,626
1000	0,675	1,282	1,646	1,982	2,330	2,581
10000	0,675	1,282	1,645	1,980	2,327	2,576

Verdien t_{α} er beregnet av Excel-funksjonen TINV(2* α ; frihetsgrad).

Kjikkvadratfordelingens kvantiltabell

Tabellen viser den kritiske verdien χ_{α} for forskjellige valg av nivået α .

Antall frihetsgrader	Areal α					Areal α						
	0,998	0,995	0,990	0,975	0,950	0,900	0,100	0,050	0,025	0,010	0,005	0,002
1	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,02	2,71	3,84	5,02	6,63	7,88	9,55
2	0,00	0,01	0,02	0,05	0,10	0,21	4,61	5,99	7,38	9,21	10,60	12,43
3	0,04	0,07	0,11	0,22	0,35	0,58	6,25	7,81	9,35	11,34	12,84	14,80
4	0,13	0,21	0,30	0,48	0,71	1,06	7,78	9,49	11,14	13,28	14,86	16,92
5	0,28	0,41	0,55	0,83	1,15	1,61	9,24	11,07	12,83	15,09	16,75	18,91
6	0,49	0,68	0,87	1,24	1,64	2,20	10,64	12,59	14,45	16,81	18,55	20,79
7	0,74	0,99	1,24	1,69	2,17	2,83	12,02	14,07	16,01	18,48	20,28	22,60
8	1,04	1,34	1,65	2,18	2,73	3,49	13,36	15,51	17,53	20,09	21,95	24,35
9	1,37	1,73	2,09	2,70	3,33	4,17	14,68	16,92	19,02	21,67	23,59	26,06
10	1,73	2,16	2,56	3,25	3,94	4,87	15,99	18,31	20,48	23,21	25,19	27,72
11	2,13	2,60	3,05	3,82	4,57	5,58	17,28	19,68	21,92	24,73	26,76	29,35
12	2,54	3,07	3,57	4,40	5,23	6,30	18,55	21,03	23,34	26,22	28,30	30,96
13	2,98	3,57	4,11	5,01	5,89	7,04	19,81	22,38	24,74	27,69	29,82	32,54
14	3,44	4,07	4,66	5,63	6,57	7,79	21,08	23,68	26,12	29,14	31,32	34,09
15	3,92	4,60	5,23	6,26	7,26	8,55	22,31	25,00	27,49	30,58	32,80	35,63
16	4,41	5,14	5,81	6,91	7,96	9,31	23,54	26,30	28,85	32,00	34,27	37,15
17	4,92	5,70	6,41	7,56	8,67	10,09	24,77	27,59	30,19	33,41	35,72	38,65
18	5,44	6,28	7,01	8,23	9,39	10,86	25,99	28,87	31,53	34,81	37,16	40,14
19	5,97	6,84	7,63	8,91	10,12	11,65	27,20	30,14	32,85	36,19	38,58	41,61
20	6,51	7,43	8,26	9,59	10,85	12,44	28,41	31,41	34,17	37,57	40,00	43,07
21	7,07	8,03	8,90	10,28	11,59	13,24	29,62	32,67	35,48	38,93	41,40	44,52
22	7,64	8,64	9,54	10,98	12,34	14,04	30,81	33,92	36,78	40,29	42,80	45,96
23	8,21	9,26	10,20	11,69	13,09	14,85	32,01	35,17	38,08	41,64	44,18	47,39
24	8,80	9,89	10,86	12,40	13,85	15,66	33,20	36,42	39,36	42,98	45,56	48,81
25	9,39	10,52	11,52	13,12	14,61	16,47	34,38	37,65	40,65	44,31	46,93	50,22
26	9,99	11,16	12,20	13,84	15,38	17,29	35,56	38,89	41,92	45,64	48,29	51,63
27	10,60	11,81	12,88	14,57	16,16	18,11	36,74	40,11	43,19	46,96	49,65	53,02
28	11,21	12,46	13,56	15,31	16,93	18,94	37,92	41,34	44,46	48,28	50,99	54,41
29	11,83	13,12	14,26	16,05	17,71	19,77	39,09	42,56	45,72	49,59	52,34	55,79
30	12,46	13,79	14,95	16,79	18,49	20,60	40,26	43,77	46,98	50,89	53,67	57,17
31	13,10	14,46	15,66	17,54	19,28	21,43	41,42	44,99	48,23	52,19	55,00	58,54
32	13,73	15,13	16,36	18,29	20,07	22,27	42,58	46,19	49,48	53,49	56,33	59,90
33	14,38	15,82	17,07	19,05	20,87	23,11	43,75	47,40	50,73	54,78	57,65	61,26
34	15,03	16,50	17,79	19,81	21,66	23,95	44,90	48,60	51,97	56,08	58,96	62,61
35	15,69	17,19	18,51	20,57	22,47	24,80	46,06	49,80	53,20	57,34	60,27	63,95
40	19,03	20,71	22,16	24,43	26,51	29,05	51,81	55,78	59,34	63,69	66,77	70,62
45	22,48	24,31	25,90	28,37	30,61	33,35	57,51	61,66	65,41	69,96	73,17	77,18
50	26,01	27,99	29,71	32,36	34,76	37,69	63,17	67,50	71,42	76,15	79,49	83,66
60	33,27	35,59	37,48	40,48	43,19	46,46	74,40	79,08	83,30	88,38	91,95	96,40
70	40,75	43,28	45,44	48,78	51,74	55,33	85,53	90,53	95,02	100,43	104,21	108,93
80	48,40	51,17	53,54	57,15	60,39	64,28	96,58	101,88	106,63	112,33	116,32	121,28
100	64,11	67,33	70,08	74,22	77,93	82,36	118,50	124,34	129,56	135,81	140,17	145,58

Tabellverdiene er beregnet med Excel-funksjonen INVERS.KJIFORDELING(alfa;frihetsgrad).

For et høyere antall frihetsgrader (n) kan du benytte formelen $\chi_{\alpha} = n + z_{\alpha}\sqrt{2n}$, der z_{α} er den tilsvarende kritiske verdien for normalfordelingen (se tabell D.4).

F-tabell

Nev ner	F-tabell		Antall frihetsgrader i teller								$\alpha = 0,05$
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1	161,46	199,50	215,71	224,58	230,16	233,99	236,77	238,88	240,54	241,88	
2	18,51	19,00	19,16	19,25	19,30	19,33	19,35	19,37	19,38	19,40	
3	10,13	9,55	9,28	9,12	9,01	8,94	8,89	8,85	8,81	8,79	
4	7,71	6,94	6,59	6,39	6,26	6,16	6,09	6,04	6,00	5,96	
5	6,61	5,79	5,41	5,19	5,05	4,95	4,88	4,82	4,77	4,74	
6	5,99	5,14	4,76	4,53	4,39	4,28	4,21	4,15	4,10	4,06	
7	5,59	4,74	4,35	4,12	3,97	3,87	3,79	3,73	3,68	3,64	
8	5,32	4,46	4,07	3,84	3,69	3,58	3,50	3,44	3,39	3,35	
9	5,12	4,26	3,86	3,63	3,48	3,37	3,29	3,23	3,18	3,14	
10	4,96	4,10	3,71	3,48	3,33	3,22	3,14	3,07	3,02	2,98	
11	4,84	3,98	3,59	3,36	3,20	3,09	3,01	2,95	2,90	2,85	
12	4,75	3,89	3,49	3,26	3,11	3,00	2,91	2,85	2,80	2,75	
13	4,67	3,81	3,41	3,18	3,03	2,92	2,83	2,77	2,71	2,67	
14	4,60	3,74	3,34	3,11	2,96	2,85	2,76	2,70	2,65	2,60	
15	4,54	3,68	3,29	3,06	2,90	2,79	2,71	2,64	2,59	2,54	
16	4,49	3,63	3,24	3,01	2,85	2,74	2,66	2,59	2,54	2,49	
17	4,45	3,59	3,20	2,96	2,81	2,70	2,61	2,55	2,49	2,45	
18	4,41	3,55	3,16	2,93	2,77	2,66	2,58	2,51	2,46	2,41	
19	4,38	3,52	3,13	2,90	2,74	2,63	2,54	2,48	2,42	2,38	
20	4,35	3,49	3,10	2,87	2,71	2,60	2,51	2,45	2,39	2,35	
21	4,32	3,47	3,07	2,84	2,68	2,57	2,49	2,42	2,37	2,32	
22	4,30	3,44	3,05	2,82	2,66	2,55	2,46	2,40	2,34	2,30	
23	4,28	3,42	3,03	2,80	2,64	2,53	2,44	2,37	2,32	2,27	
24	4,26	3,40	3,01	2,78	2,62	2,51	2,42	2,36	2,30	2,25	
25	4,24	3,39	2,99	2,76	2,60	2,49	2,40	2,34	2,28	2,24	
26	4,23	3,37	2,98	2,74	2,59	2,47	2,39	2,32	2,27	2,22	
27	4,21	3,35	2,96	2,73	2,57	2,46	2,37	2,31	2,25	2,20	
28	4,20	3,34	2,95	2,71	2,56	2,45	2,36	2,29	2,24	2,19	
29	4,18	3,33	2,93	2,70	2,55	2,43	2,35	2,28	2,22	2,18	
30	4,17	3,32	2,92	2,69	2,53	2,42	2,33	2,27	2,21	2,16	
40	4,08	3,23	2,84	2,61	2,45	2,34	2,25	2,18	2,12	2,08	
50	4,03	3,18	2,79	2,56	2,40	2,29	2,20	2,13	2,07	2,03	
50	4,03	3,18	2,79	2,56	2,40	2,29	2,20	2,13	2,07	2,03	
70	3,98	3,13	2,74	2,50	2,35	2,23	2,14	2,07	2,02	1,97	
80	3,96	3,11	2,72	2,49	2,33	2,21	2,13	2,06	2,00	1,95	
90	3,95	3,10	2,71	2,47	2,32	2,20	2,11	2,04	1,99	1,94	
99	3,94	3,09	2,70	2,46	2,31	2,19	2,10	2,03	1,98	1,93	